

УДК 811.111'25:378.147.091.3

*Алла Ольховська,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та практики
перекладу англійської мови
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ПЕРЕКЛАДУ

Статтю присвячено аналізу існуючих підходів до змісту компетентності викладача перекладу. Розглянуто погляди на визначення зазначеного поняття. Надано його компонентний склад та розкрито суть окремих компонентів. Акцентується увага на необхідності спеціального формування компетентності викладача перекладу. Робиться висновок про те, що її складові потребують детальнішого вивчення з метою їх подальшого включення до процесу навчання майбутніх фахівців з викладання перекладу, що сприятиме оптимізації такого процесу.

Ключові слова: *викладач перекладу, компетентність, методика навчання.*

Статья посвящена анализу существующих подходов к содержанию компетентности преподавателя перевода. Рассмотрены взгляды на определение упомянутого понятия. Приведен его компонентный состав и раскрыта суть отдельных компонентов. Акцентируется внимание на необходимости специального формирования компетентности преподавателя перевода. Сделан вывод о том, что её составляющие нуждаются в более детальном изучении с целью их дальнейшего включения в процесс обучения будущих специалистов по преподаванию перевода, что будет способствовать оптимизации такого процесса.

Ключевые слова: *преподаватель перевода, компетентность, методика обучения.*

The article is devoted to the analysis of the existing approaches to the content of translator trainer competence. It outlines points of view on the definition of this notion, provides its componential composition and reveals the content of its separate components. In particular, the model of the translator trainer competence developed within the framework of the European Master's in Translation includes five components: field competence, interpersonal competence, organizational competence, instructional competence, assessment competence. It is stressed that translator trainers have to receive special training aimed at the developing of the competence mentioned. The conclusion

is drawn that the notion of translator trainer competence needs further research in order to incorporate its components into the process of teaching the would-be translator trainers which in its turn will contribute to the optimization of this process.

Key words: *translator trainer, competence, methodology of teaching.*

Необхідність викладання перекладу як спеціальності виникла порівняно нещодавно, а тому закордоном розробка методики підготовки перекладачів здобула активного розвитку у другій половині двадцятого століття. Вітчизняна методика викладання перекладу перебуває на стадії становлення, а більшість наукових розвідок в цій галузі з'явилися за останні декілька десятиліть. На сьогодні все більша кількість вищих навчальних закладів України відкривають перекладацькі факультети та відділення, а кількість випускників зі спеціальності «Переклад» зростає з кожним роком [7], проте на сучасному етапі в Україні, як і у багатьох інших країнах СНД [3–5; 8; 9; 16] не проводиться підготовка студентів за спеціальністю «викладач перекладу», а тому майбутніх перекладачів у вищих навчальних закладах готують викладачі іноземних мов, або перекладачі, які, по суті, не мають достатньої кваліфікації для того, аби працювати викладачами перекладу.

Як зазначають дослідники [9], випускники за спеціальністю «викладач іноземної мови» дуже часто не вивчають такий важливий компонент, як методика викладання перекладу (навіть якщо вони й прослуховують короткий курс лекцій з цієї дисципліни, то навряд чи це суттєво змінює ситуацію на краще). Окрім того, викладання іноземної мови відрізняється від викладання перекладу, оскільки має дещо відмінні цілі та завдання. Випускники за спеціальністю «перекладач» оволодівають практичною перекладацькою діяльністю та засвоюють її принципи і методи, знову ж таки не вивчаючи методику викладання перекладу (за винятком знову ж таки короткого лекційного курсу). Зважаючи на таку ситуацію, актуальним видається розгляд питань, присвячених підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі викладання перекладу. Саме тому метою цієї статті є спроба проаналізувати існуючі підходи до компетентності викладача перекладу, яка й стала об'єктом нашого дослідження.

Розв'язання проблеми змісту компетентності викладача перекладу започатковане у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Н. М. Гавриленко, Д. Келлі (D. Kelly), О. С. Кочубей, Т. В. Крюкової, А. Г. Ніколенко, Е. Піма(А. Рум), Л. М. Черноватого, Л. Черняховської, О. В. Чубикиної та у документах, виконаних в межах європейської магістерської підготовки перекладачів ЕМТ (European Master's in Translation), яка являє собою проект партнерства Європейської Комісії та вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку перекладачів на

рівні магістратури. Однак, приймаючи до уваги складність проблеми, на сьогоднішній день зберігається необхідність проведення її комплексного дослідження.

Одна з поширених точок зору полягає у тому, що навчити перекладати може лише практикуючий перекладач [1; 6]. Прихильники такої точки зору надають цілу низку переконливих аргументів – наявність перекладацького досвіду уможлиблює наведення прикладів зі своєї практики, посилання на досвід своїх колег, демонстрування шляхів вирішення перекладацьких питань професійним перекладачем, переконливе пропонування своїх варіантів перекладу; знання перекладацької галузі «ззовні» забезпечують добру обізнаність зі складнощами, можливостями та умовами роботи перекладача, постійне співвіднесення процесу навчання з практичною перекладацькою діяльністю збільшує ефективність навчання. До того ж усе це справляє значний психологічний вплив на студентів, викликає довіру до викладача, а також прагнення удосконалюватися у професійному плані [6].

Чи насправді викладач перекладу має обов'язково бути практикуючим перекладачем? Для того, аби дати відповідь слід розібратися що саме має вміти роботи викладач перекладу, а зробити це можна застосувавши компетентнісний підхід, який використовується і при підготовці перекладачів (перекладацька компетентність) та багатьох інших спеціалістів. У найбільш загальному вигляді компетентність викладача перекладу можна визначити як здатність викладати переклад на фаховому рівні. Одна з перших спроб комплексного визначення компонентів компетентності викладача перекладу була зроблена у рамках проекту партнерства Європейської Комісії та вищих навчальних закладів, що отримав назву *European Master's in Translation (EMT)* [17]. Проведене узагальнення компонентів покликане сприяти укладанню програм для ефективного навчання викладачів перекладу та ґрунтується на низці досліджень провідних вчених [10–14]. Зазначається, що навчання є тривалим процесом, а тому деякі компоненти можуть бути сформовані ще у відповідному навчальному закладі, у той час як інші можуть набуватися у процесі професійної діяльності. Усі компоненти рівні по значущості, і лише гармонійне їх поєднання є ознакою професійної майстерності викладача перекладу.

Отже, професійна компетентність викладача перекладу складається з п'яти компонентів (компетенцій), кожен з яких, у свою чергу, містить низку навичок та вмінь: галузева (*field competence*), міжособистісна (*interpersonal competence*), організаційна (*organizational competence*), навчальна (*instructional competence*) та оцінювальна (*assessment competence*) компетенції. Розглянемо кожну з них детальніше.

Галузева компетенція містить: 1) вміння виконувати будь-яке завдання, яке надається студентам у відповідності до професійних

стандартів якості; 2) знання галузі, включаючи: професії, пов'язані з перекладом; обмеження, що притаманні перекладацьким проектам (наприклад, час, бюджет, якість тощо); сфери спеціалізації у професіях, пов'язаних з перекладом; вимоги ринку; методи роботи та інструменти, що використовуються у професійному перекладі; стипендії та дослідження у перекладацькій галузі; перспективи розвитку професій, пов'язаних з перекладом у найближчому майбутньому; 3) субкомпетенція надання перекладацьких послуг, а саме: знання існуючих стандартів та вимог; вміння критично аналізувати такі стандарти та вимоги; вміння виконувати завдання, пов'язані з наданням перекладацьких послуг (включаючи планування, підготовку матеріалів для перекладу, забезпечення якості, роботу з документами та термінологією тощо).

Міжособистісна компетенція включає наступні вміння: 1) інтегруватися до колективу викладачів та бути його частиною; 2) визначати, адаптувати, застосовувати та критично оцінювати кодекс професійної етики перекладачів та викладачів перекладу; 3) створювати сприятливу атмосферу для навчання студентів; 4) раціонально розподіляти час та ресурси; 5) навчати студентів долати стрес; 6) навчати студентів приймати рішення та розставляти пріоритети; 7) брати до уваги усі обмеження, що притаманні перекладацьким проектам в залежності від ситуації та чітко їх пояснювати (умови, кінцевий термін виконання, бюджет тощо). Організаційна компетенція складається з таких вмінь: 1) розуміти потреби та очікування студентів відносно загальної програми навчання; 2) укладати програму навчання перекладачів або ж розуміти теоретичне підґрунтя існуючої програми; 3) координувати послідовність навчання відповідно до програми; 4) укладати навчальний план або розуміти теоретичне підґрунтя існуючого навчального плану; 5) доопрацьовувати програму або спецкурс відповідно до змін у професії.

Структуру навчальної компетенції утворюють вміння: 1) конкретизувати завдання, що мають бути виконані під час вивчення кожного курсу або модуля, а саме: вміння пояснювати цілі вивчення предметів, що викладаються; вміння розбивати освітні компоненти на завдання (наприклад, робота з різноманітними документами з метою вилучення інформації, контроль якості тощо), застосовуючи відповідні теоретичні знання; вміння заохочувати студентів дізнаватися про складні проблеми та інші питання, пов'язані з виконанням завдань; 2) укладати план заняття із врахуванням досліджень з перекладознавства та методики викладання перекладу, а саме: вміння складати список усіх завдань на конкретне заняття та організувати їх за критеріями значущості, послідовності, наявного часу; вміння готувати матеріали для проведення модулів та різноманітних курсів; вміння обирати необхідний метод навчання (наприклад, семінари, практичні заняття, лекції тощо); 3) застосовувати різні досягнення у галузі методики навчання перекладу на

практиці; 4) поєднувати та аналізувати результати досліджень в галузі перекладознавства; 5) застосовувати професійний перекладацький інструментарій та запроваджувати його до процесу навчання; 6) мотивувати студентів; 7) заохочувати студентів до саморозвитку: чіткість, особлива увага до якості, допитливість, стратегії навчання та вміння аналізувати та підсумовувати; 8) заохочувати студентів до розвитку критичного підходу у процесі виконання завдань; 9) стимулювати критичне мислення.

До складу оцінювальної компетенції входять вміння: 1) визначати методи та критерії оцінювання для контролю виконання різноманітних завдань; 2) визначати рівень студентів на початку навчання; 3) оцінювати поточний рівень студентів (зокрема визначати, які саме компоненти перекладацької компетентності було сформовано, а які ще потребують формування); 4) давати оцінку навчальній програмі, плану та заняттям, постійно переглядати складові перекладацької компетентності; 5) пристосовуватися до результатів оцінки навчальної програми, плану та заняття.

Отже, як впливає зі складових компетентності викладача перекладу, процес навчання перекладачів, так само як і будь-яких інших спеціалістів, є багатостороннім і включає не лише розвиток суто перекладацьких навичок та вмінь. До того ж співробітник вищого навчального закладу це не тільки практик, що викладає певну дисципліну студентам, а у більшості випадків ще й теоретик, який робить певний вклад в теорію перекладу або його навчання, що є надзвичайно важливим, оскільки без цього неможливим був би розвиток теоретичної бази методики навчання перекладу, а також розробка проблем перекладознавства. На додачу до цього, майбутні перекладачі мають добре володіти тематикою галузі в якій виконується переклад, а тому не зайвими будуть фахівці зі знанням різних галузей, які до того ж володіють іноземною мовою. Приймаючи до уваги усі тонкощі підготовки перекладачів, відома дослідниця Н. М. Гавриленко [2] пропонує виділити низку категорій викладачів, що приймають участь у підготовці перекладачів професійно орієнтованих текстів, а саме: викладачі-дослідники, які обирають підхід до навчання перекладу, розробляють теоретичні та методичні основи навчання та проводять основні теоретичні курси; викладачі-перекладачі, які обираються відповідно з вимогами курсу та ведуть практичні заняття з перекладу; викладачі іноземної мови, які мають базові знання в галузі спеціалізації студентів; викладачі-фахівці, які читають іноземною мовою оглядові лекції зі спеціальності.

Саме такий погляд, на нашу думку, видається найбільш поміркованим й гармонійним, а також таким, що скоріше за все забезпечить всебічний розвиток майбутнього фахівця в галузі перекладу. Можна припустити, що у певній мірі будь-який викладач перекладу буде

володіти усіма компонентами викладацької компетентності, однак навряд чи усі вони будуть сформовані ідеально. Логічніше припустити, що володіючи загальними основами усіх компонентів, у кожного конкретного викладача перекладу на практиці будуть більш розвинуті декілька компонентів в залежності від його схильності та особистісних якостей.

Беручи до уваги усю складність професії викладача перекладу, деякі вчені [8] висувають навіть думку про те, що за п'ять років навчання у вищому закладі освіти студенти просто не в змозі оволодіти усіма складовими компетентності викладача перекладу, адже за такий короткий термін фактично студенти мають оволодіти іноземними мовами, основами лінгвістичної науки, різноманітними аспектами культури країн, мови яких вивчаються, технікою перекладу (як усного так і письмового) та ще й засвоїти методичні основи викладання такої складної професії як переклад. Дослідниця [8] наголошує, що на сьогоднішній день вищі навчальні заклади готують базу, на основі якої можна готувати спеціалістів у галузі викладання перекладу. Здобути подальшу кваліфікацію викладача перекладу можуть випускники перекладацьких відділень, які набули хороших практичних перекладацьких навичок та вмінь, а також випускники педагогічних відділень, які отримали кваліфікацію «Викладач іноземної мови» та які можуть швидко набути навичок перекладацької професії.

Зважаючи на уведення дворівневої системи університетської освіти, інші науковці [16] вбачають за доцільне запровадити спеціалізовану магістерську програму, спрямовану на підготовку викладачів перекладу. Так, на першому рівні системи (рівень бакалавра) студенти отримуватимуть загальну підготовку з іноземних мов та техніки перекладу, у той час як на другому рівні (рівень магістра) спеціалізуватимуться на власне викладацькій діяльності в галузі перекладу, зокрема вивчатимуть основи методики викладання перекладу та проведення наукових досліджень в цій галузі. Дослідниця [16] пропонує модель магістерської програми, що включає низку інноваційних курсів-дисциплін, які забезпечують ґрунтовність, всебічність, практичну та дослідницьку спрямованість підготовки майбутніх викладачів перекладу, а саме: «Сучасне перекладознавство», «Основи білінгвізму», «Методика викладання перекладу», «Методика викладання у вищій школі», «Побудова навчального плану та оцінювання у вищій школі», «Практика письмового перекладу», «Практика усного послідовного перекладу», «Практика синхронного перекладу», «Основи роботи зі словниками у процесі перекладу», «Планування мови та мовна політика», «Оцінювання рівня володіння мовою», «Оцінка освітніх програм», «Розробка курсів із застосуванням інформаційних та технічних ресурсів», «Основи наукових досліджень», «Критичне осмислення освітньої системи».

Звичайно запропонований перелік дисциплін може коригуватися на

основі подальшого дослідження потреб майбутніх викладачів перекладу та відповідно до потреб сучасності, однак в цілому підхід дослідниці видається поміркованим та логічним, адже на магістерському рівні повинна відбуватися спеціалізація, а студенти мають отримувати максимум дисциплін, що стануть в нагоді у подальшій професії. До речі, на жаль, на сучасному етапі магістерський етап підготовки перекладачів характеризується наявністю значної кількості дисциплін, що не мають безпосереднього стосунку до майбутньої професії студентів, або ж які потенційно могли б бути корисними, але цього не відбувається через відсутність координації дисциплін навчального плану. Вирішити цю проблему можна було б шляхом надання важелів згаданої координації випускаючій кафедрі, яка б визначала зміст навчання не тільки практики усного та письмового перекладу, але й усіх інших предметів, що входять до навчального плану. На практиці зміст усіх цих дисциплін визначається відповідними кафедрами, які часто не усвідомлюють необхідність врахування специфіки навчання певної спеціальності, що в результаті призводить до суттєвого зниження якості підготовки випускників [7]. Усі ці недоліки слід враховувати й у процесі розробки магістерської програми навчання викладачів перекладу, що є реальною перспективою зважаючи на зростаючі потреби у підготовці перекладачів.

Отже, не підлягає сумніву те, що викладач перекладу має отримувати спеціальну підготовку. До позитивних тенденцій можна віднести те, що на проблему підготовки фахівців з викладання перекладу почали звертати увагу, і як результат з'явилися перші моделі програм з підготовки викладачів перекладу [15; 16]. На питання «Чого саме навчати?» відповідає компетентнісний підхід, в рамках якого надається перелік складових, що мають бути сформовані. Безперечно усі вони потребують детальнішого вивчення з метою їх включення до процесу навчання викладачів перекладу, що і становить перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева И. С. Тренировка для тренеров или как готовить преподавателей перевода [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://2014.utic.eu/video/webinary/vebinar-vstrecha-s-irinoi-alekseevoi>.
2. Гавриленко Н. Н. Кто он – преподаватель профессионально ориентированного перевода? [Электронный ресурс] / Гавриленко Н. Н. – Режим доступа : <http://www.gavrilenko-nn.ru/publications/585>.
3. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / Комиссаров В. Н. – М. : Рема, 1997. – 111 с.
4. Кочубей О. С. Психологічні особливості підготовки викладачів перекладу в мовному ВНЗ / Кочубей О. С. // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2014. – Вип. 23. – С. 297–308.

5. Крюкова Т. В. Методическая система подготовки студентов по специальности «Преподаватель перевода» в языковом вузе: На материале английского языка: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Крюкова Татьяна Викторовна. – Москва, 2003. – 181 с.
 6. Ніколенко А. Г. Професійна компетенція викладача перекладу і специфіка підготовки перекладачів у ВНЗ / Ніколенко А. Г. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2010. – Вип. 155, ч. 1. – С. 84–91.
 7. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу: [підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад»] / Черноватий Л. М. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376 с.
 8. Черняховская Л. Преподаватель перевода – есть такая профессия, нет такой специальности! / Л. Черняховская // Мир перевода. – 2008. – № 1(19). – С. 45–47.
 9. Чубыкина О. В. Профессиональные компетенции преподавателя перевода как методическая проблема [Электронный ресурс] / Чубыкина О. В. – Режим доступа: <http://www.wpc59.ru/410>.
 10. Colina S. Translation Teaching: From Research to the Classroom / Colina S. – New York & San Francisco: McGraw Hill, 2003. – 174 p.
 11. Gouadec D. Profession: traducteur / Gouadec D. – Paris: La Maison du Dictionnaire, 2002. – 432 p.
 12. Gouadec D. Translation as a profession / Gouadec D. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. – 409 p.
 13. Kelly D. A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice / Kelly D. – Manchester: St. Jerome, 2005. – 173 p.
 14. Kelly D. Training the Trainers: Towards a Description of Translator Trainer Competence and Training Needs Analysis [Electronic resource] / Kelly D. TTR: traduction, terminologie, rйdaction. – 2008. – Vol. 21, № 1. – P. 99–125. – Available from: <http://www.erudit.org/revue/ttr/2008/v21/n1/029688ar.pdf>.
 15. Pym A. Trial, Error and Experimentation in the Training of Translation Teachers [Electronic resource] / Pym A. // Traducciyn & comunicaciyn. – 2001. – № 2. – Way of access: <http://usuaris.tinet.cat/apym/online/training/trialanderror.pdf>.
 16. Tareva E. Translator and Interpreter (T & I) Educators: Steps of Professional Skills Development / Tareva E. // Journal of Siberian Federal University. Humanities and Social Sciences. – 2012. – № 6. – P. 889-896.
 17. The EMT Translator Trainer Profile Competences of the trainer in translation [Electronic resource]. – Way of access: http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/translator_trainer_profile_en.pdf.
-